

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Ց

Որ և իցէ ազգի մը նախնիքը, որ ատենօք գրականութեան մէջ ծաղկեր ու այս գեղեցիկ պարծանքն ունեցեր են, ինչ հարկաւոր բան է որ իրենց հարազատ սերունդներուն օրինակ ըլլան այս ասպարիզին ընթացքին մէջ, որպէս զի նոյն ազգին սեփական ոգին տան անոնց: Վախճեաց գրուածքները իրենց հնուութեանը համար աւելի քննութեան արժանի են. և ասոնցմէ մէկքանիէն մատենագրութեան արուեստը կը սորվի մարդ, որ հանճարին կենդանութիւն կու տայ. ուրիշներէն ալ ազգային լեզուն վրայ կրնանք տեղեկանալ, որ այդպիսի մատենագիրներու ձեռքը բիւրաւոր գեղեցկութիւններ կ'առնէ: Եւ այսպէսով ազգային մատենագրութիւնը ՚ի հարց իրենց որդիքներուն կ'աւանդուի:

Եւս երկու նպատակովն է որ Սխիթարեան միաբանութիւնը՝ փոշոտած ձեռագիրներու մէջէն ամենայն ծանր աշխատութեամբ հանելով մեր նախնեաց գրուածքները, քանի մը տարիէ ՚ի վեր կարգաւ կը տպագրէ զանոնք ՚ի վայելումն մեր ազգայիններուն: Եւ այս տարի ալ ահաւասիկ նոյն տպարանէն ՚ի լոյս կ'ընծայուի ՎԱՐՔ ՀԱՐԱՆՑ գրուածքին թարգմանութիւնը՝ երկու հատոր բաժնած: Վախճեաց ամէն տեսակ երկասիրութիւններն ալ մէյմէկ յարգի գանձեր են ըսինք, և ամենքն ալ մէյմէկ կողմանէ օգտակար. ևս առաւել ուրեմն Սարք հարանցը, որ թէպէտ աւելի թարգմանութեամբ միայն մեզի ազգային դարձած է, բայց նաև իր բնիկ կատարելութիւններուն վրայ ալ գալով՝ ամէն ազգէ վկայուած է թէ սքանչելի գիրք մըն է հոգեւոր կենաց, և հնուցմէ ՚ի վեր միշտ մեծ յարգ մը ունեցած է: Եւ հարկ չէ որ պարզ վկայութեան մը հաւատանք. մենք ալ մէյ մը այս գիրքը քննելու որ ըլլանք, ինքիրեննիս նոյնը կը հաստատենք: Սարք հարանցը մէկ երկու անապատի տեսարանը կը բանայ առջեդ, որոնց մէջ կը տեսնես որ մեզի պէս նոյն բնութեան տկարութիւններն ու նոյն կիրքերը ունեցող հազարաւոր անձինքներ Նստուծով խրախուսուած՝ ամենադժուարին գործերու ձեռք կը զարնեն և անդադար գիշեր ու ցորեկ զիրար այն բանին կը յորդորեն: Վրբին այդ բռնած ճամբան, այս գեղեցիկ կերպը՝ առաքինութիւնը սիրելու ու անոր հետեւելու կը գրգռէ զմարդ. մանաւանդ որ իր պատմածներուն ոճն ու բացատրութիւններն ալ խիստ ախորժելի են: Եւ ուրիշ գեղեցիկ անդրադարձութիւն մըն ալ ընենք, որ այդ գրուածքը մտքի ճշմարիտ համոզմամբ ու բուն քրիստոնէական ոգով յօրինուած է, որ անով բոլոր ըսածները սրտէն կու գան. ասիկայ ամէն տեսակ մատենագրութեան մէջ ամենահարկաւոր բան է, ևս առաւել երբոր կրօնական ու հոգեւոր բաներու վրայ կը խօսուի: Եւ արքիսութեան վրայ նոր գաղափար մը կամ վարք ուղղելու վրայ որ և իցէ նոր վարդապետութիւն ու կերպ մը չկայ՝ որ Սարք հարանցին մէջ բովանդակուած

չըլայ . որով կ'իմանանք թէ այն հին դարերուն աստուածարեալ հարբը՝ թէ պէտ շատը զուրկ 'ի մարդկային իմաստութենէ , բայց հոգեւոր կենաց վրայ ամէն գիտութիւն ունէին : Բայդ գիրքը դեռ ուրիշ բաներու ալ աւանդապահ է . երբեմն այլ և այլ ազգի բնաւորութիւններուն վրայ աղուոր ու ոգելից բացատրութիւններով տեղեկութիւններ կու տայ , ինչպէս նաեւ տեղ տեղ ալ նոյն ատենուան աշխարհքին վիճակին կամ պարագաներուն վրայ կը ծանօթացնէ զմարդ , որ պատմութեան կը վերաբերի . որով կ'իմացնէ թէ անյայտ դարերու վրայ պատմող գրուածք մը չէ , հապա նշաններ կու տայ որ Արեւելեաց այս դարերուն պայծառացեր են իր դիւցազունները :

Բայդչափ և ասոնցմէ զատ ուրիշ ձիրքեր ալ ունենալէն ետքը այդ գրուածքը , որով բաւական կատարեալ է իրեն մատենագրութեան տեսակին մէջ , ինչ աղուոր բաղդ հանդիպեր է մեզի որ մեր նախնեաց ոսկեղինիկ շարագրութիւնն ալ զանիկայ մեր լեզուն դարձուցեր է՝ վայելուչ ոճով մը . և աւելի զարմանալին այն է , որ առջինէն զատ՝ երկրորդ անգամ մըն ալ թարգմաններ են այս գիրքը : Բայց այս երկու թարգմանութիւններուն ժամանակին ու իրաքմէ ունեցած տարբերութեանը և ուրիշ գիտնալու բաներուն վրայ տեղեկացնել ուզելով մեր ընթերցողները , որ ազգայնոց համար շատ հետաքրքրական են՝ իրենց պարծանքներուն մեծութեան չափը գիտնալու համար , հարկ կը սեպենք հոս որ տպագրութեան սկիզբը դրուած հմուտ յառաջաբանութենէն այս նիւթիս վերաբերեալ կտորը բերենք . “ Ի նոյն երկասիրութիւն յօժարեալ և մերոց նախնեաց՝ հաւաքեցին յայլ և այլ դարս 'ի Հունաց և յԵգիպտոս որ ինչ եհաս 'ի ձեռս նոցա 'ի ժամուն . որ և իւրաքանչիւր յայնցանէ մնաց ուրոյն ըստ օրինակի հաւաքմանց մատենագրացն առ այլս յազգաց , մինչև յետոյ ուրեմն առ վերջին Արեւելեցովք ընդարձակեալ յօրինեցաւ մատեան մի խառնուրդ 'ի հնոց և 'ի նորոց , ոչ զհնոցն զամենայն պարունակեալ և ոչ ամենայն պարունակելովքն հասեալ 'ի չափ և 'ի քանակ հաւաքմանցն որ առ օտար ազգս գտանի արդ : Այլ 'ի սակս այլ և այլ դարուց թարգմանութեանս կրկին օրինակագիրք 'ի վեր երևեցան . մի հին , և միւսն նոր՝ զոր և երկրորդ կոչեմք : () Երկատեսակ թարգմանութեանցս որչափ ինչ ստուգել մարթացաք , ասասցուք սակաւութ : () Հնոյն ոչ զամենայն առ () արգմանչօք եղեալ իշխեմք ասել , զի է 'ի նմա և () կայասիրին գրիչ 'ի վարան () նուիրիոսի : Այլ ոչ իսկ զամենայն յետին դարուց աշխատութիւն . զի ոմանց յերկար պատմութեանց անտի յերկաթագիր օրինակս ճառընտրաց գտեալ , որոյ կարգադրող ճանաչի () ողոմոն () արքենոցաց առաջնորդ , յայտ առնեն ստուգիւ և յԸ դարուն գտեալ այնոցիկ . և դարձեալ յոճոյ շարագրածոյն այլոց բազմաց շատ իսկ երևի հնութիւն նորին , թէպէտ և ուրեք երբեք տեսցին 'ի նմա օտարազգի և ռամիկ ձայնք , զոր մարթ է կարծել յետին գրչաց ձեռներեցութիւն : Եւրա յայտ է թէ 'ի հնոց անտի մինչև ց() կայասերն կան 'ի նմա թարգմանութիւնք զոր առ հասարակ հին կոչեմք , թողեալ անորիշ թէ և 'ի միջին

դարուց կայցեն 'ի նմա և այլք , և թէ երբ և կամ ոյք ոմանք , չունելով ցարդ 'ի ձեռին հաւաստիս ուստեք : . . . Իսկ առ վերջին Վիլիկեցւովք , իբր 'ի ժԴ դա-
րու , իբրեւ սէր ուսմանցն զյետին ճիգն իւր թափէր , գրագէտք ժամանակին չգիտեմ ոյք ոմանք՝ բազում ինչ հաւաքեցին 'ի նորոյ . զի գուցէ յոյն և ասորի հաւաքմանց մատենիս ճոխացեալ ցայն վայր և ըստ բանիցն յայլ և այլ գլխա-
կարգութիւնս տրոհեալ էր . յորմէ և մերքն այնր ժամու զանց զհնով հաւաք-
մամբն արարեալ զոր արդ իսկ ասացաք , զի անորիշ էր ըստ գլխոցն , կամ զի չե-
հաս 'ի ձեռս նոցա , զընդարձակն զայն թարգմանեցին 'ի նորոյ . կամ ճգրտա-
գոյն ևս ասել , որպէս մեզ թուեցաւ , զոմանս 'ի հին հաւաքմանցն գտեալ խառ-
նեցին Վիլիկեցիքդ վերջինք ընդ նորոյ թարգմանութեան իւրեանց , բովանդա-
կեալ զամենայն բան մատենին ընդ քսանևվեց գլխովք հանդերձ խրատուք ու
մամբք՝ Վեղոսի . և այդ օրինակ է զոր երկրորդ թարգմանութիւն կոչեմք , :
(արադրութիւնը հին թարգմանութեան մէջ՝ շատ տեղ պարզ է , ազնուական
ու աղուոր հայկաբանութեամբ , որ կը շքմարտէ թէ մասամբ մեր ոսկեդարուն
թարգմանութիւն է . և ընդհանուր բոլոր գրուածքին մէջ միշտ աւելի գեղեցիկ
է ու աւելի զօրաւոր դարձուածքներ ունի քան զերկրորդ թարգմանութիւնը , որ
ինչպէս տեսանք , Վիլիկեցւոց ատենն եղաւ : Իայց որովհետեւ երկուքն ալ մեր
հին մատենագրութեան զարդերէն են , անոր համար մենք ալ ամենայն ծանրու-
թիւն ու դժուարութիւն յանձն առնելով՝ երկու թարգմանութիւններն ալ
մէկտեղ հրատարակեցինք , որպէս զի Սոստանդնուպոլիս եղած հին տպագրու-
թեան մէջ պակսած կատարելութիւնները լեցնելով՝ բոլորովին գոհ ընենք ազ-
գասիրաց փափաքը . որովհետեւ այս մեր տպագրութեան մէջ նոր թարգմանու-
թեան վրայ հինն ալ աւելցուցած է , որ առաջին տպագրութեան մէջ չկայ և
որն որ բաց 'ի իր մեծ գեղեցկութիւններէն՝ հարիւր յիսուն կտոր աւելի ունի
քան զերկրորդ թարգմանութիւնը , և ասոնց մէջ ամենէն ազնիւն է Սրբոյն Լու-
սոնայ բաւական երկայն վարքը , որ շատ լաւ կերպով գրուած է . նմանապէս ըն-
թերցողաց ու քննողաց աւելի դիւրութեանը համար՝ իւրաքանչիւր թարգմանու-
թիւններէն նոյն հատուածները տակէ տակ դրուած են . և երկուքին մէջ ալ
գտնուած՝ ձեռագիրներու գլխաւոր տարբերութիւնը հաւատարմութեամբ էջե-
րուն տակ նշանուած կը գտնէ ուզողը : Եւս ամէն առաւելութիւնները այն օ-
գուտն ունին՝ որ մէյ մը ասով ազգայինք գործոյն ամբողջութիւնը կ'ունենան , ու
որովհետեւ մեր նախնեաց գրուածքներէն պատառիկ թուղթ մըն ալ պէտք չէ որ
կորսուի կամ մոռացութեան մէջ մնայ , և մէյ մ' ալ որ մեր մատենագրութեան
այլ և այլ դարերուն հայկաբանութիւնը իրարու հետ բաղդատելով՝ բուն ընտիր
լեզուն աւելի աղէկ կը ճանչցուի , և լաւ կը տեսնուի թէ նոյն բանն որ միջին
շարադրութեամբ այդ կերպով կրնար բացատրուիլ՝ քաջ գրիչը ինչպէս կը դար-
ձնէ , որ աւելի ապահով ճամբայ է լեզուի մէջ առաջ երթալու համար :